

Тема 11

Держава в системі

макроекономічного регулювання

1. Необхідність і сутність державного регулювання економіки.
2. Вплив держави на умови формування економічної рівноваги у моделях «витрати-випуск» та «вилучення-ін'єкції».
3. «Провали» держави. Рівні макроекономічного регулювання змішаної економіки.

1. Необхідність і сутність державного регулювання економіки.

Функції державного регулювання економіки

Функція	Зміст функції
Цільова	Визначення цілей, пріоритетів і основних напрямків розвитку національної економіки
Стимулююча	Формування регуляторів здатних ефективно впливати на діяльність господарських суб'єктів і спрямовувати економічні процеси у бажаному для суспільства напрямі
Нормативна	Держава за допомогою законодавчих актів встановлює певні «правила гри» для суб'єктів економіки
Коригуюча	Коригування розподілу ресурсів в економіці з метою розвитку прогресивних процесів, усунення негативних зовнішніх ефектів тощо.
Соціальна	Державне регулювання соціально-економічних відносин, перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, збереження навколишнього середовища.
Безпосереднє управління державним сектором економіки	Регулювання державного сектора економіки, створення суспільних благ.
Контролююча	Державний нагляд і контроль за виконанням встановлених «правил гри», економічних, екологічних, соціальних стандартів тощо.

На макроекономічному рівні економічні функції держави становлять:

- 1) забезпечення правової бази та суспільної атмосфери для ефективного функціонування ринкової системи;
- 2) захист конкуренції;
- 3) перерозподіл доходу та національного багатства;
- 4) коригування розподілу ресурсів для зміни структури національного прибутку;
- 5) стабілізація економіки (економічного розвитку), контроль за рівнем зайнятості та інфляції;
- 6) усунення вад ринкової системи.

До специфічних економічних функцій перехідного періоду належать:

- ✦ розробка і здійснення стратегії соціально-економічного розвитку країни;
- ✦ структурно-технологічні, інституціональні та інші перетворення;
визначення місця і ролі країни в системі геоекономічних відносин;
- ✦ цілеспрямоване формування державного сектору економіки;
розподіл і перерозподіл певної частини валового внутрішнього продукту(ВВП);
- ✦ національне регулювання економічних і соціальних процесів;
проведення гнучкої зовнішньоекономічної політики;
- ✦ створення загальної законодавчої та правової бази для суб'єктів ринкової економіки.

Негативними наслідками активної ролі держави в економіці можуть стати:

- ❖ звуження сфери діяльності ринкових відносин, що зменшує ефективність використання виробничих ресурсів
- ❖ порушення принципів ринкових відносин між суб'єктами господарювання

До основних інструментів державного регулювання належать:

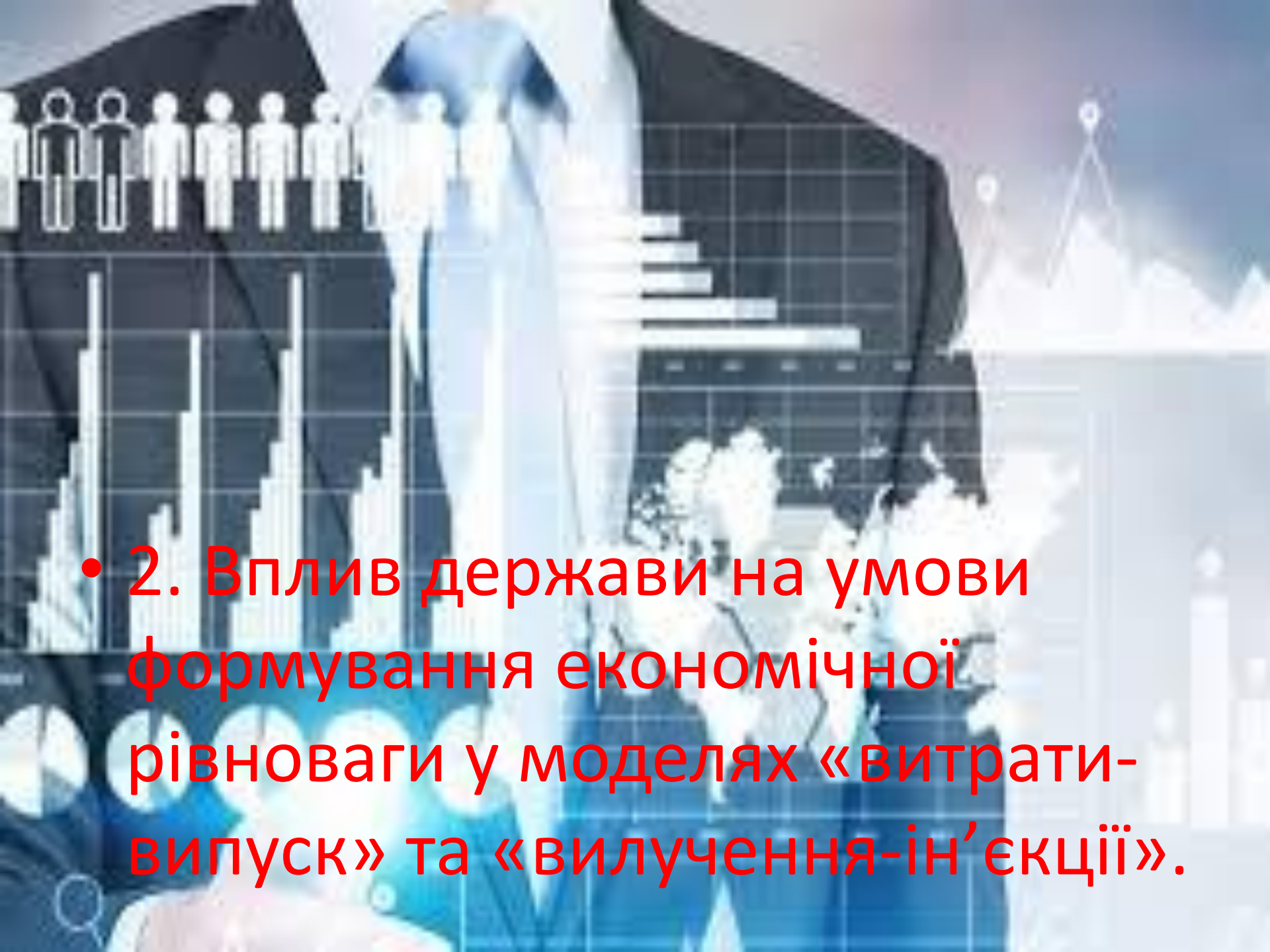
економічне прогнозування — індикативні
плани (прогнози) всього комплексу
господарства країни,
розробка та реалізація цільових комплексних
програм за пріоритетними напрямками
соціально-економічного розвитку країни,
бюджетно-податкова політика і фінансовий
вплив на приватне підприємництво.

В історії є відомі теоретичні підходи щодо визначення ролі держави в економіці, серед яких найбільш відомі:

- меркантилізм
- класичний підхід
- марксизм
- кейнсіанство
- монетаризм

-
- 2. Вплив держави на умови формування економічної рівноваги у моделях «витрати-випуск» та «вилучення-ін'єкції».

Відрахування державних податків суттєво модифікує функції споживання та заощадження.

Зокрема, **функція споживання** набуває такого вигляду:

$$C = \bar{C} + MPC(Y-T), \text{ де:}$$

C – споживчі витрати;

$\bar{C}$ – автономне споживання;

MPC – гранична схильність до споживання;

Y – використований дохід;

T – податкові відрахування.

Функція заощадження має такий вигляд:

$$S = -\bar{C} + (1-MPS) \cdot (Y-T), \text{ де:}$$

S – величина заощаджень у приватному секторі;

$\bar{C}$ – автономне споживання;

MPS – гранична схильність до заощадження;

Y – використований дохід;

T – податкові відрахування.

Ці формули більш точно опишуть макроекономічні процеси, якщо величина T враховуватиме **чисті податки**.

Зростання трансфертних платежів та субсидій не змінює використований дохід, але впливає, з одного боку, на обсяг коштів, які держава може спрямовувати на державні закупівлі товарів та послуг (G) і тим скорочує сукупний попит (AD).

З іншого боку, з урахуванням рівня граничної схильності до споживання та чутливості інвестицій до динаміки процентної ставки, підвищення трансфертів та субсидій може привести до збільшення споживчих та інвестиційних видатків і тим самим до зростання сукупного попиту. Ці процеси, безперечно, впливають на макроекономічну рівновагу.

Для їх урахування у формулі:

$$C = \bar{C} + MPC(Y-T), \text{ та}$$

$$S = -\bar{C} + (1-MPC)*(Y-T), \text{ слід}$$

використовувати показники чистих податків:

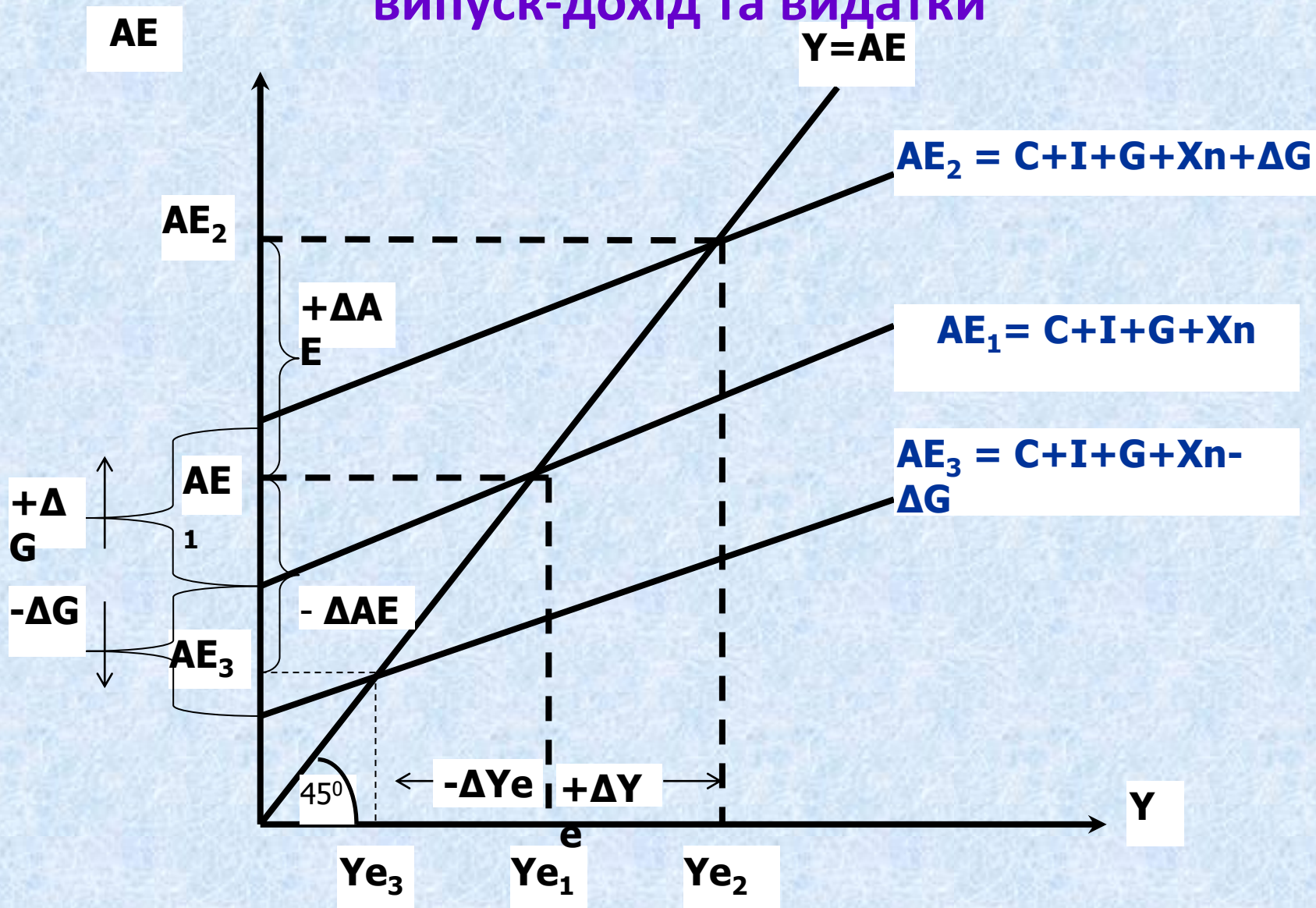
$$T_n = T - Tr, \text{ де:}$$

T_n – чисті податки;

T – податкові відрахування;

Tr – трансфертні платежі.

Вплив динаміки державних закупівель товарів та послуг на рівноважний випуск-дохід та видатки

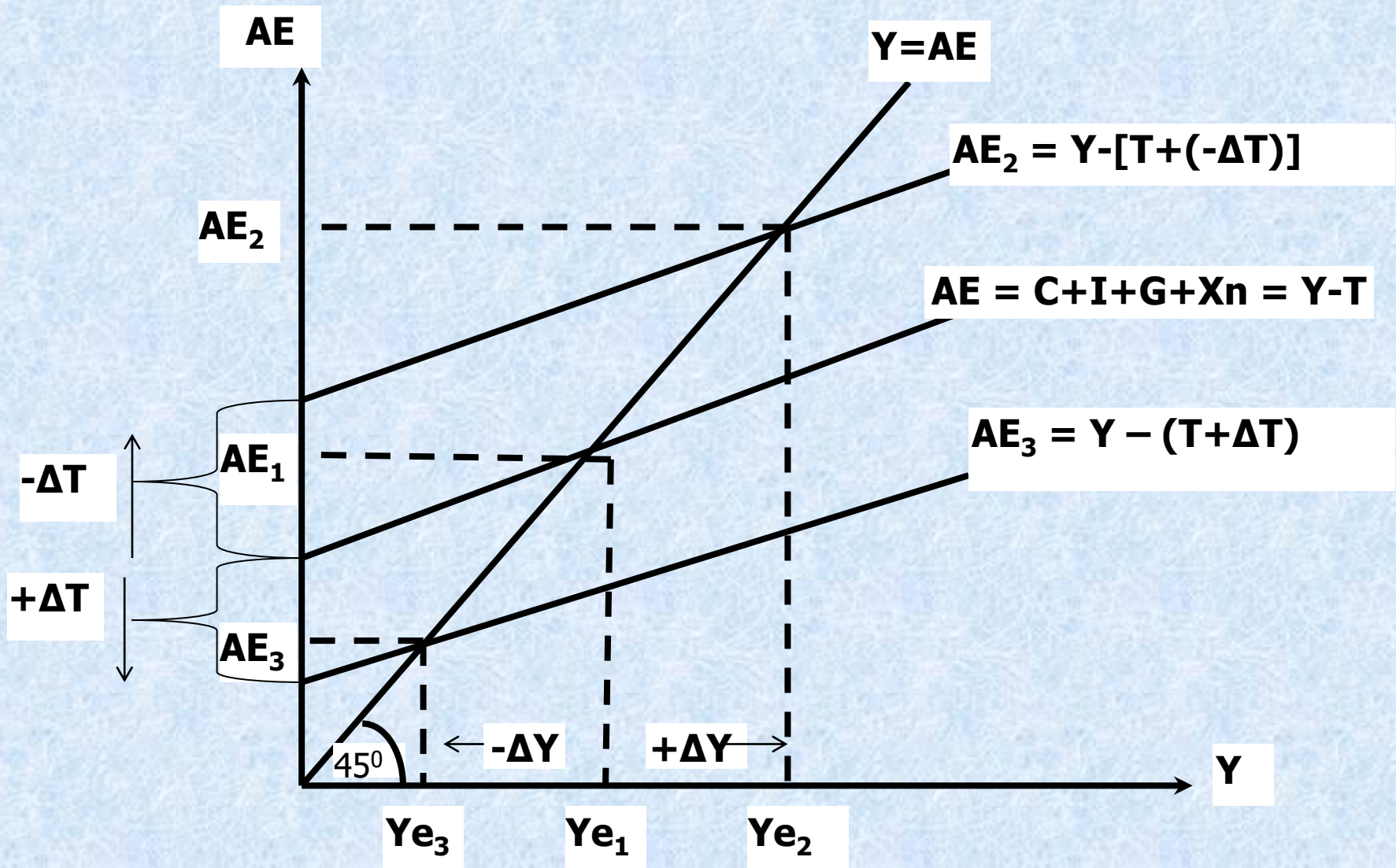
Як видно на графіку, збільшення державних закупівель товарів та послуг на величину ΔG спричиняє зростання рівноважного рівня ВВП на величину **$+\Delta Y_e = Y_{e2} - Y_{e1}$** , а видатків, що плануються на величину

$$\mathbf{+\Delta A_E = A_{E2} - A_{E1}.$$

І навпаки, скорочення величини G державних закупівель товарів та послуг на величину $-\Delta G$ спричиняє зворотні зміни у значенні показників Y_e та A_E . Слід звернути увагу на наявність мультиплікативного ефекту зміни державних закупівель товарів та послуг, який виявляється в тому, що **$\pm \Delta Y_e, A_E > \pm \Delta G$** .

Вплив динаміки чистих податків на рівноважний випуск дохід та видатки

Мультиплікатор державних витрат визначається за формулою:

$$\mu_G = \frac{1}{1 - MPC \cdot (1 - t)}$$

де **t** – частка податків у сукупних доходах.

Мультиплікатор податків
розраховується за формулою:

$$\mu_T = \frac{\text{MPC}}{1 - \text{MPC}}$$

Ефективність державного впливу на рівновагу залежить від того, що державні видатки і податки можуть змінюватись одночасно в одному, або в різних напрямках і різною мірою. Найбільший ефект дає одночасне зростання державних видатків і скорочення податків. Але наслідком такої політики може стати бюджетний дефіцит.

Модель економічної рівноваги за методом «вилучення - ін'єкції».

В умовах відсутності держави рівновага за цим методом визначається формулою:

S = I. З урахуванням держави вилучення доповнюються чистими податками, а ін'єкції — державними закупівлями. Внаслідок цього формула економічної рівноваги прибирає вигляд **S + T = I + G**. Одночасно трансформуються заощадження.

У спрощеній моделі заощадження зводяться до приватних за формулою $S = Y - C$. З урахуванням держави вони зменшуються на величину чистих податків: $S = Y - T - C$. Якщо в модель економічної рівноваги підставити нове значення приватних заощаджень і перемістити державні закупівлі в ліву частину рівняння; то отримаємо кінцевий вираз моделі економічної рівноваги:

$$(Y - T - C) + (T - G) = I$$

$(Y - T - C)$ - приватні заощадження, $(T - G)$ - державні заощадження.

Сума приватних та державних заощаджень дорівнює національним заощадженням. Отже, **економічна рівновага за методом «вилучення - ін'єкції»** — це рівновага між національними заощадженнями та інвестиціями.

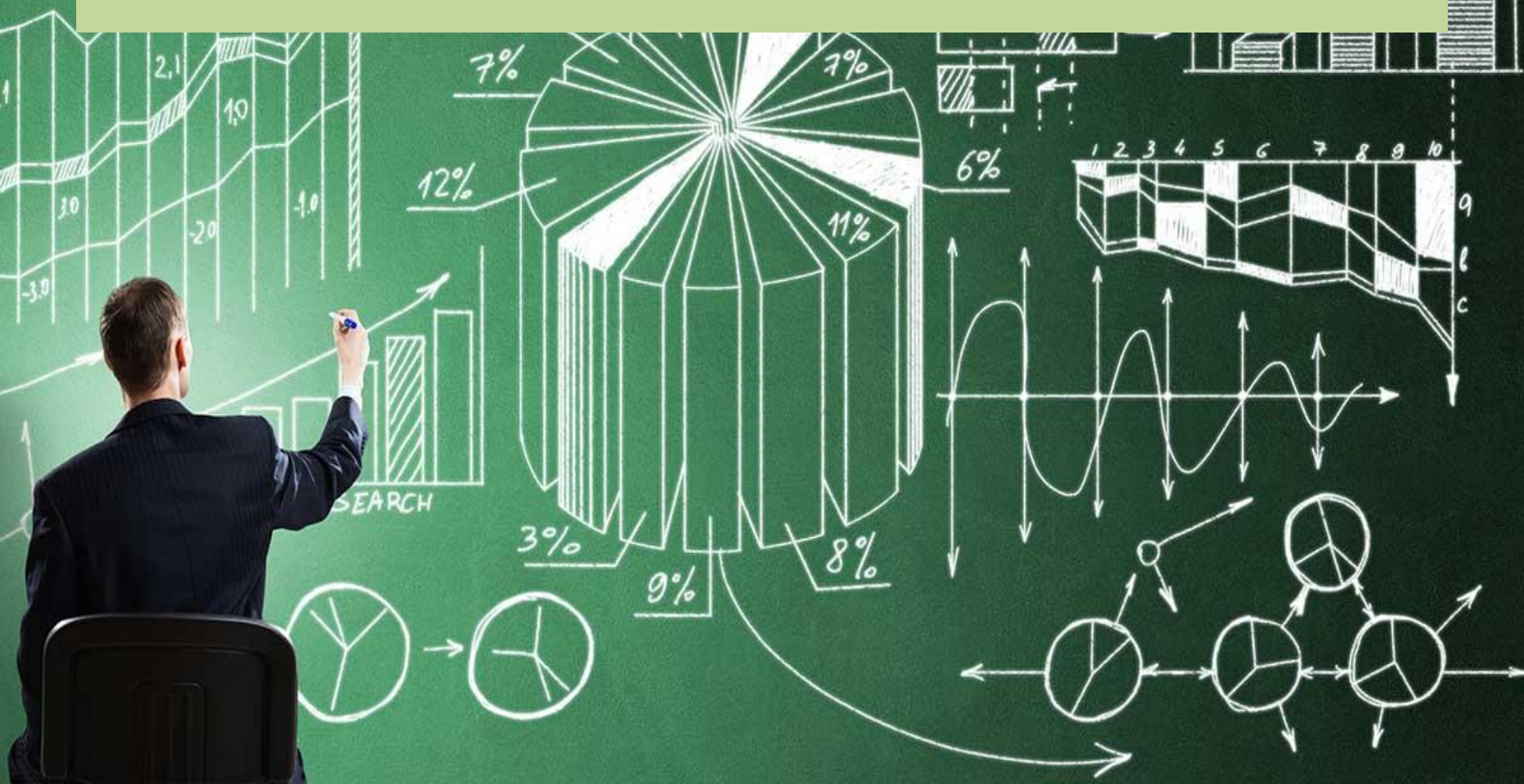
Зазначена модель є лише іншим виразом моделі за методом «видатки - випуск». Щоб у цьому переконатися, розкриємо дужки в іншій моделі:

$$Y - T - C + T - G = I.$$

Після скорочень і перенесення в праву частину рівняння **C** і **G**, отримаємо формулу, яка є моделлю економічної рівноваги за методом «видатки - випуск»:

$$Y = C + I + G$$

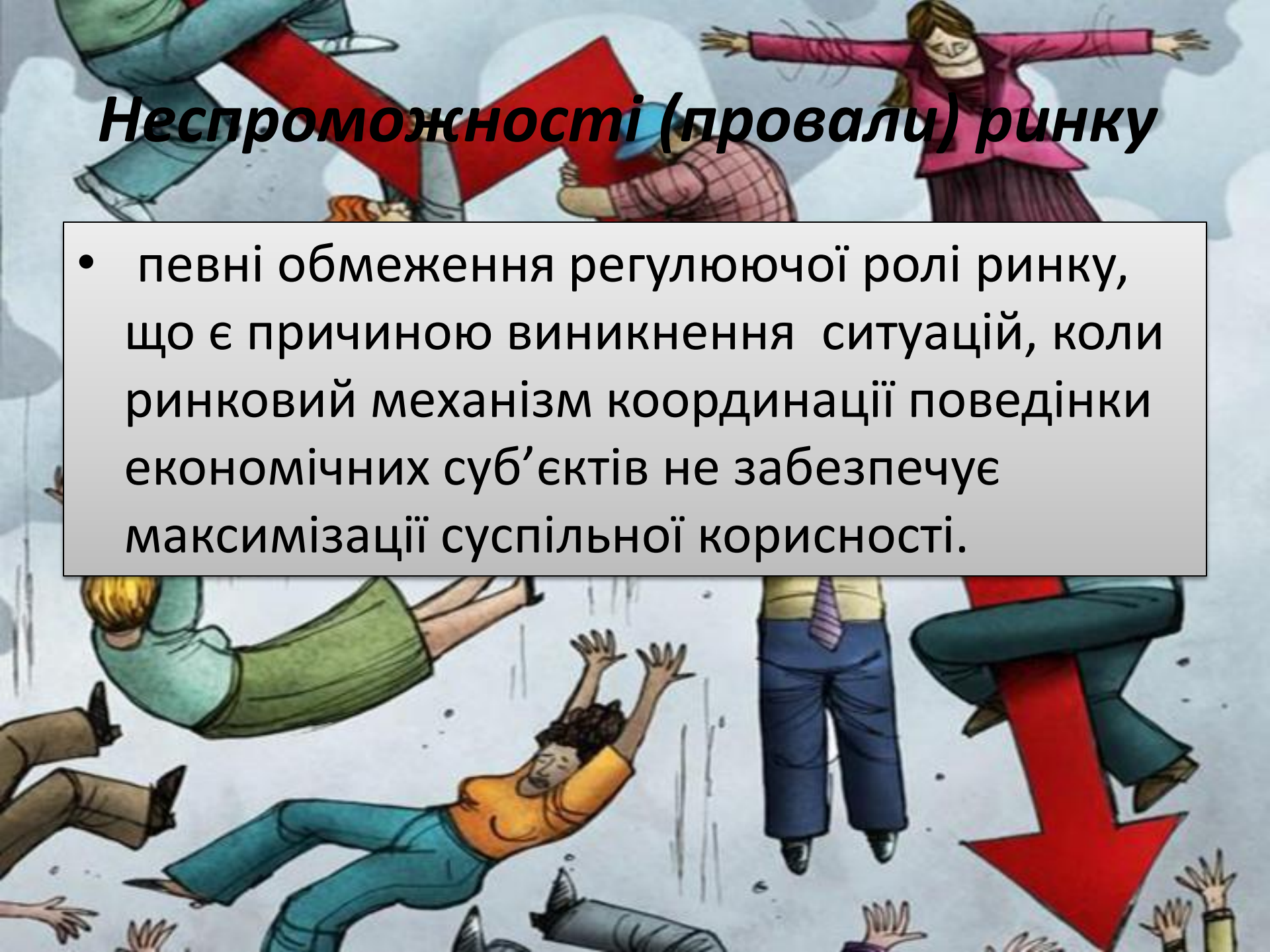
3. «Провали» держави. Рівні макроекономічного регулювання змішаної економіки.

Неспроможності (провали) ринку

- певні обмеження регулюючої ролі ринку, що є причиною виникнення ситуацій, коли ринковий механізм координації поведінки економічних суб'єктів не забезпечує максимізації суспільної корисності.

- Ринок неспроможний задовольняти потреби й у суто суспільних благах. Ринковий механізм спрямований на задоволення платоспроможних потреб, тобто попиту, вимірниками якого є певна кількість одиниць товару.
- Блага, кожна одиниця яких може бути продана за окрему плату – це **суто приватні блага**. Але є блага, що задовольняють певні суспільні потреби, які не можуть бути поділені на одиниці споживання та продані за частками. Це **суто суспільні блага**, які мають декілька властивостей.

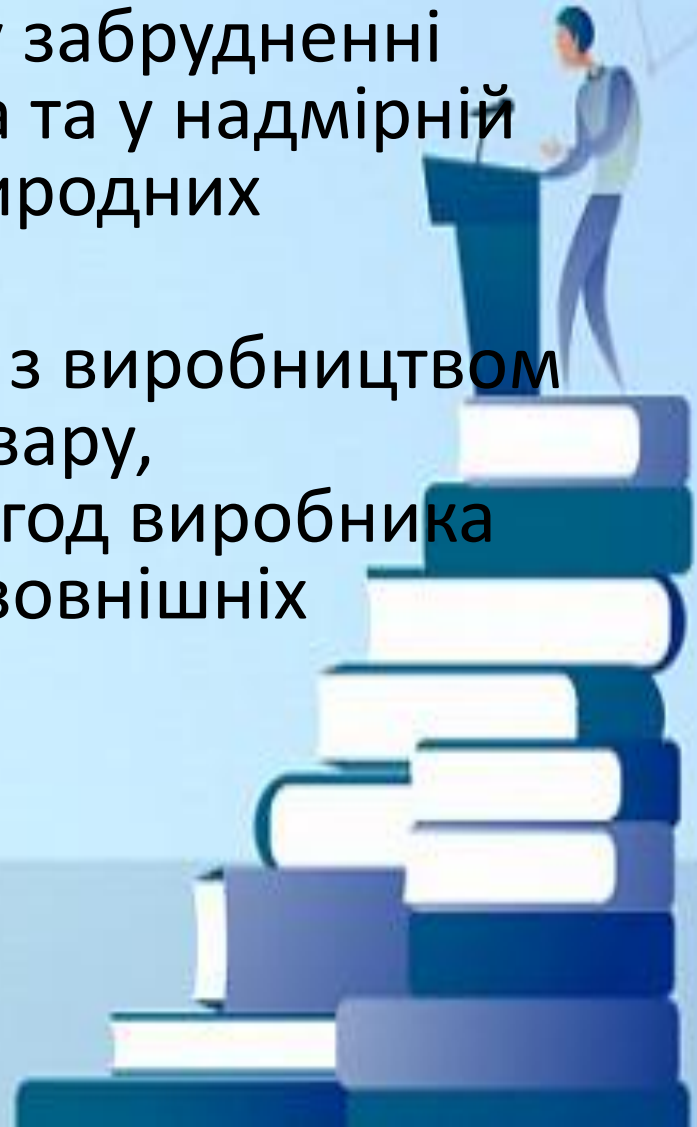
Ознаки суспільних благ:

- споживають усі громадяни, незалежно від того, платять вони за них чи ні. Використання суспільних благ в теорії розглядається як „ефект пасажира без проїзного квитка”, коли людина, отримуючи вигоду з користування благом, одержує його безкоштовно. Її не можна обмежити або виключити з числа людей, що користуються суспільним благом.
- мають надходити до споживача у тій же кількості, що й іншим споживачам, вони не вибіркові у споживанні.
- споживаються громадянами тільки разом, колективно.
- Обсяг індивідуального споживання суто суспільних благ повинен дорівнювати обсягові їх колективного споживання, тобто кожний споживає стільки блага, скільки його споживають усі разом. Ці блага мають нульові граничні витрати - при збільшенні кількості споживачів витрати не зростають. При цьому споживання суто суспільних благ здійснюється колективно, але індивідуальна корисність від їх споживання різна.

Неспроможність ринку пов'язана також з проблемою вимірювання та компенсації зовнішніх ефектів (екстерналій).

- ***Зовнішні ефекти*** – це витрати або вигоди від ринкових трансакцій, що їх не відображають ціни.
- Ці ефекти можуть виникати внаслідок як виробництва, так і споживання благ, а зовнішні вони тому, що стосуються не тільки учасників певної трансакції, а й осіб, які не мають відношення до неї, тобто ефекти є зовнішніми щодо ринку.
- Якщо діяльність певного економічного агента супроводжується витратами осіб, які не є учасниками трансакцій, то це *негативні зовнішні ефекти*, а якщо вигодами, що отримують зазначені особи, то це *позитивні зовнішні ефекти*.

- **Соціальні витрати** на виробництво або споживання певного товару складаються з приватних витрат виробника (споживача) та негативних зовнішніх ефектів, які, насамперед, виражаються у забрудненні навколишнього середовища та у надмірній експлуатації обмежених природних ресурсів.
- **Соціальні вигоди**, пов'язані з виробництвом та споживанням певного товару, складаються з приватних вигод виробника (споживача) та позитивних зовнішніх ефектів.

За пропозицією А.С. Пігу, для цього можна використовувати коригуючі податки та субсидії

- за допомогою *коригуючих податків* на випуск товарів з негативними зовнішніми ефектами можна перетворити витрати третіх осіб від забруднення навколишнього середовища на внутрішні приватні витрати підприємця, діяльність якого є причиною негативних зовнішніх ефектів.
- Якщо благо характеризується позитивним зовнішнім ефектом, його виробникові держава може видавати *коригуючу субсидію*, яка сприяє наближенню соціальних вигод до приватних вигод цього підприємця. Використання коригуючих податків та субсидій як інструментів регулювання зовнішніх ефектів на практиці обмежене через складнощі та високий ступінь приблизності вимірювання витрат та вигод третіх осіб.

Р. Коуз довів можливість розв'язання проблеми зовнішніх ефектів без втручання держави.

- Згідно з **теоремою Р. Коуза**, якщо права власності усіх сторін старанно визначені, а трансакційні витрати дорівнюють нулю, кінцевий результат (що максимізує цінність виробництва) не залежить від змін в розподілі прав власності (якщо не брати до уваги ефект доходу).
- Тобто, якщо учасники можуть домовитись самі, і витрати таких переговорів дуже малі (трансакційні витрати дорівнюють нулю), то в умовах досконалої конкуренції можливо досягти рівності соціальних та приватних витрат – результату, який максимізує цінність виробництва.

Державне втручання в економіку стає необхідним і через такі неспроможності ринку:

- внутрішньо властива ринку тенденція до **монополізму**, що витісняє конкуренцію, обмежує її врівноважуючу та стимулюючу функції, перешкоджає ефективному використанню економічних ресурсів;
- **недосконалість інформації**, що обумовлює значні витрати та ризики учасників трансакцій, оскільки вони володіють різною за обсягом та змістом інформацією. Важливість інформації для ринкового механізму зумовлює необхідність державного контролю її повноти та точності;
- **циклічна форма відновлювального процесу** у ринковій системі, періодичні спади виробництва, безробіття, інфляція. Макроекономічне державне регулювання тоді сприяє досягненню рівноважного стану економіки, стримує темпи інфляції, забезпечує зайнятість населення;
- відсутністю ринкового механізму, який би забезпечував підтримання **соціальної справедливості**. Саме держава реалізує програми боротьби з бідністю, виконує функції соціального забезпечення та соціального захисту.

Економічна роль держави в умовах сучасної ринкової (змішаної) системи охоплює наступні основні напрямки її діяльності:

- загальна координація соціально-економічного розвитку на базі розробки та здійснення довгострокової стратегії - структурної, науково-технічної, інноваційної;
- діяльність, спрямована на розвиток людського капіталу, підвищення рівня та якості життя населення, захист інтересів виробників та споживачів благ;
- макроекономічне регулювання;
- створення та удосконалення загальних інституціональних умов для господарювання економічних суб'єктів;
- регулювання виробничого та рекреаційного навантаження на природу, стимулювання економії природних ресурсів;
- захист інтересів країни та зміцнювання її позицій у світовому господарстві, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків;
- участь у розв'язанні глобальних проблем;
- розвиток соціального партнерства, погодження соціальних дій з інститутами громадянського суспільства та бізнесом.